

**РЕТРОСПЕКТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ ХРОНОТОПУ
(НА МАТЕРІАЛІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ Ю. МУШКЕТИКА
«ЯСА» ТА «ГЕТЬМАНСЬКИЙ СКАРБ»)**

Ченчик О. А.

*магістрантка кафедри української і зарубіжної літератури
філологічного факультету*

*Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького*

м. Мелітополь, Запорізька область, Україна

*Науковий керівник: **Огульчанська О. А.**,*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української і зарубіжної літератури

*Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького*

м. Мелітополь, Запорізька область, Україна

Тема вивчення хронотопу в художньо-історичних творах Ю. Мушкетика загалом актуальна й малодосліджена. Загалом для художньої манери письменника грандіозні експерименти з часопросторовими формами не характерні, проте ретроспективні конструкції пронизують переважну більшість творчого доробку Ю. Мушкетика, бо письменник писав на історико-філософську тематику, переважно про козацьке історичне минуле України.

У творчості Юрія Мушкетика дослідниками виокремлено своєрідний «козацький епос» митця, присвячений трагічним часам великої Руїни та Коліївщини. За всієї відмінності авторських концепцій, що були покладені в основу таких творів, як повість «Семен Палій» (1954), романи «Гайдамаки»(1957), «Яса» (1987), «Гетьманський скарб»(1993), «На брата брата»(1994), «Погоня»(1997), «Прийдімо, вклонімося»(1997), художня цілісність та ретроспектива їх простежується на метарівні, насамперед, завдяки створенню письменником багатопланового образу українського козацтва, основи нації і держави, бо Україна тих історичних часів постає саме як козацька держава, а Запорозька Січ відповідно як її осердя, сакральний центр, що зберігає традиції українського етносу.

Образ минулого завжди поставав найбільш вагомим аргументом в обґрунтуванні об'єднаної культурної основи національної спільноти. Ентоні Д. Сміт до так званих етнічних компонентів нації, що обумовлюють повноцінне буття етносу, відносить спільну назву, предківські міфи та історичні спогади [7; 224]. Активне формування культурної думки з середини 60-х років ХХ ст. стало виразно народноісторичним, до

понять, які не просто стали найбільш вживаними, а й почали визначати новий літературно-естетичний досвід, увійшли такі, як «історична пам'ять», «зв'язок часів», «спадкоємність поколінь», «до джерел», «коріння й виитоки». Вони в свою чергу дають загальне народне тлумачення ретроспективним конструкціям часопросторового осмислення багатьом історико-художнім витворам літературної спільноти. Відповідно настановою мистецьких пошуків українських письменників стало заглиблення в істоки формування національної свідомості, нерозривно пов'язане з історичним минулим власного етносу. Так слід зазначити, що слово Юрія Мушкетика було вагомим та істотним серед історико-художньої літературної спадщини України. Але по при те, що творчість письменника на сьогодні складає значний доробок і неодноразово ставала предметом наукового дослідження, та, як справедливо зазначає Ф. Кейда, «...твори про національно-визвольну боротьбу українського народу, а радше історичні романи Мушкетика, осмислені побіжно, їх місце у літературному процесі новітньої доби чітко не визначене, хоча у творчості прозаїка вони посідають чільне місце» [2, с. 338]. На сьогодні цілком закономірно можна говорити про існування «козацького епосу» письменника, де різночасовий історичний матеріал поданий через ретроспективні конструкції масштабно осмислюється автором як художня спроба відродження історичної свідомості нації, добування до свого коріння і пристрасне вглядання «в душу нашого предка», у його істинне обличчя «в тумані історії» [5, с. 164].

Для Юрія Мушкетика, визнаного майстра історичної прози в українській літературі, «зацікавленість переломними подіями національної історії виникла давно й природно» [3, с. 51]. Так однією з ретроспективних конструкцій, що використовується письменником для зображення життя простого люду на при кінці XVII – на початку XVIII ст., є тема змалювання українського села тих часів. Тут домінуючою стає тема трагічної втрати родинної основи нації, коли цілі села постають як села дівиць і вдів. Шестеро чудових млинів, де кожний млин різний і несхожий один на одного, зводить для своїх синів Василь Мед, і всі шестеро млинів залишаються без хазяїв. Саме таку картину спостерігає Дорофій Ружа, потрапляючи до родини Медів і переживаючи трагічний контраст між відчуттям того, що шість днів, проведених на млинах, є чи не найкращими в його житті, і одночасно спостерігаючи занепад і руйнацію цього ідилічного місця: «Тепер у шести вітряках порядкують вдови та їхні недорослі діти, їм важко впоратися з вітрами, бо й вітри посуворішали, і їх аж шість: турецький, молдавський, лясський, литвин, москаль, донський, – і всі рвуть млини з припонів, а млини ветшають, і мливо стає гірше» [6, с. 413].

Крім документів, глибоко прихованих у канві роману, які мовби розчинилися в ній, переплавилися в ретроспективні конструкції роману, Ю. Мушкетик інколи застосовує відкриту апеляцію до документальних

свідчень. Так, у творі використано «Записи Дорофія Ружі, знайдені його племінником Супруном і передані своєму синові Охрімові», де події XVII ст. подано через сприйняття сучасника-очевидця. В одному з уривків говориться: «Щойно по всьому південному краю пройшло велике збурення: цар турецький у величезній силі пішов на нас, і сталися там утарчки великі, гетьман Самойлович та князь Ромодановський виступили наспроти нього й супостат скарав міста Ладижин, Умань, Тростянець, Тульчин, похапав жінок та малії діти, але змушений був відступити, бо запорожці чинили проти нього всілякі контраверсії: кораблі турецькі потопили й дорого перетяли. Гетьман видав універсал, у якому писано, що отримали перемогу над бусурманом велику, але в тому універсалі про запорожців сказано незичливо, й те мені незрозуміло, як також і те, чому діяли не єдинокупно, чому поміж гетьманом і кошем Запорізьким немає спілки, адже це на лихо вісім нам» [6, с. 71].

Залучений до роману аплікативний матеріал дозволяє письменнику донести до читача думки свідка епохи XVII століття – його оцінку суспільно-політичної обстановки України, ролі запорізького козацтва у боротьбі зі спустошливими набігами татар і турків, ставлення до внутрішніх чвар «з середини» відтворюваного періоду.

Продовженням групи творів про козацьку добу став роман «Гетьманський скарб», опублікований 1993 року. В романі втілення ретроспективних конструкцій можна прослідити переважно за допомогою зображення історичних постатей українського козацтва. Загалом він, за влучним визначенням О. Мишанича, «... присвячений трагічній долі України і її гетьмана Павла Полуботка під кормигією Петра І» [4; 5].

Прикро визнавати, але ім'я Павла Полуботка широкому загалу тривалого наказного гетьманування такого роду, а саме: наказне гетьманство П. Полуботка у 1722-23рр, після смерті І Скоропадського у 1722 р.» [1, с. 170]. В історіографії і громадській думці особа і діяльність П. Полуботка набула зовсім неоднозначної оцінки. Критична лінія в оцінці Полуботка була започаткована О. Лазорським у 1861 р., коли історик опублікував статтю «Говорил ли Полуботок речь, приводимую Конисским», а в 1888р. – працю «Павло Полуботок».

Але оцінка О. Лазорського не дістала широкого визнання серед українських істориків. На противагу його працям виходили дослідження М. Костомарова, В. Модзалевського, М. Василенко, Я. Шульгіна, де Полуботок виступає талановитим політичним діячем, борцем за незалежність своєї вітчизни та інтереси українського народу.

В своїх ретроспективних конструкціях Ю.Мушкетик порушив проблеми, що не втратили своєї значущості і гостроти до сьогодні. Такою в романі виступає проблема зрадництва, коли герой з відчайдуха і сміливця, прагнучи досягти влади і багатства, перетворюється

в «перевертня», «потурмака», «лютого ворога», «перекинчика» і «запроданця».

На сторінках його романів постають проблеми соціального чи морального реформування світу, складні і багато в чому не розв'язані питання духовного переродження, становлення людини, ідеї свободи, справедливості, суверенності особи, гармонійного розвитку людини і суспільства.

Література:

1. Дяченко О. Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України к 17– п. 18 ст. Київ, видавництво АН УРСР. 1959. 531 с.
2. Кейда Ф.Ф. Відлуння далекої доби: Гайдамаччина в українській літературі. К.: Логос. 2000. 520 с.
3. Кейда Ф.Ф. З відстані століть: Коліївщина в романі Ю.Мушкетика «Прийдімо, вклонімося...». Слово і час. 1999. № 3. 51-55 с.
4. Мушкетик Ю. «Гетьманський скарб: Роман» К.: Спалах. ЛТД. 1993. 432 с.
5. Мушкетик Ю. «Історія – гіркіша за полин». Фондація Омеляна і Тетяни Антоновичів. К.; Вашингтон: АО «АВГУСТ». 1999. С. 164-168 с.
6. Мушкетик Ю. «Яса: Роман». Післямова В.А. Смолія. К.: Дніпро. 1990. 831 с.
7. Сміт Е.Д. Національна ідентичність. К.: Основи. 1994. 224 с.

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

Шанілова К. П.

викладач української мови і літератури

*Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів
і природокористування України»
м. Рівне, Україна*

Різноманіття підходів до дефініції поняття «компетентність», насамперед, пов'язане з тим, що останнє є предметом вивчення різних галузей педагогічної науки. Провідні українські педагоги: Н. Бібік, О.Локшина, А. Хуторський, І. Зимня, М. Головань, В. Бедь, О. Савченко, К. Пономарьова, О. Савченко, І.Кубенко, О. Марущак та ін. – схилиються до думки, що компетентність – одна з визначальних умов оволодіння